

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaal- ja haridusteaduskond

Ühiskonnateaduste instituut

Astrit Kukk

Valgamaa kohalike omavalitsuste lastekaitsetöötajate töö koolikohustust mittetäitvate
lastega

Bakalaureusetöö

Juhendaja: MSW Merle Linno

Tartu 2014

ABSTRACT

Recently, a lot of attention is paid in Europe to the methods of applying educational politics that would include all children regardless of their background and would provide each child with high quality education that meets their needs and abilities (Kivirand, 2011).

Even though more and more attention is paid to the problem of school avoidance in Estonia and new regulations and methods to decrease it are applied (new Basic and Secondary School law, UNICEF's early noticing and intervention test project for Estonia, Estonian education strategy for 2012-2020 etc) the problem of school avoidance still remains.

Compulsory education means that a child is obliged to take part in the school's or in the individualized education program, fulfill set educational tasks, and master new skills and knowledge based on his or her abilities. If a child is not listed in any school or is absent from school without significant reason the compulsory education obligation is not met (Basic and Secondary School law).

A report from year 2007 by National Audit Office is the most recent comprehensive study about the educational system in Estonia. It found that more than 3800 children who meet the criteria for compulsory education are not listed in any school and there is no information about their educational path. From these more than 3 800 children, state child allowance has been paid for 1 438 children. The remaining number of children probably do not live in Estonia as no allowance has been paid, and in most cases their new place of residence is unknown.

Based on the results of the audit a new Basic and Secondary School Law was introduced that came into force in 2010. The new law set the responsibility of enforcing compulsory education to local governments. Therefore, the aim of this work is to find out how local child protection social workers approach the problem of school avoidance and what is their interpretation of the reasons behind this phenomenon.

The following research questions are stated:

1. How do local child protection social workers describe their work with children who are avoiding school?

2. What are the main reasons behind the school avoidance according to the local child protection social workers?
3. What are the main methods used by the local child protection social workers to deal with the problems of school avoidance?

The work is divided into 3 parts. The first part gives a theoretical overview of the research topic. In the second empirical part the qualitative data is analysed. In the last part the results of the analyses are presented and conclusion made.

SISUKORD

ABSTRACT	2
SISUKORD	4
SISSEJUHATUS	5
I TEOREETILINE ÜLEVAADE	7
1.1 Hariduse eesmärgid	7
1.2 Koolikohustuse mittetäitmine	8
1.3 Lapsevanema, kooli, KOV ja alaealiste komisjoni kohustused, tagamaks põhihariduse omandamist	10
1.4 Valgamaa	16
II METOODIKA	18
2.1 Uurimuse eesmärk	18
2.2 Uuritav sihtrühm	18
2.3 Meetod	19
2.4 Uurimuse läbiviimise käik	21
III ANALÜÜS	22
3.1 Koolikohustuse mittetäitmise põhjused	22
3.2 Kommunikatsioonist kodu, kooli ja kohaliku omavalitsuse vahel	25
3.3 LKTT tegevused koolikohustuse mittetäitmise korral	28
3.4 Mida saaks teha paremini?	31
KOKKUVÕTE	34
KASUTATUD KIRJANDUS	36
Lisa 1. Intervjueerimise kava	38

SISSEJUHATUS

Euroopas ja kogu maailmas pööratakse viimastel aastatel üha enam tähelepanu kaasava hariduspoliitika rakendamisele ja sotsiaalse kaasatuse tagamisele, mis tähendab, et igale lapsele peavad olema tagatud võrdsed võimalused juurdepääsuks võimetekohasele ja kvaliteetsele haridusele (Kivirand, 2011).

Kuigi viimastel aastatel on koolikohustuse mittetäitmisele varasemast rohkem tähelepanu pööratud ning erinevaid meetmeid ja strateegiaid rakendatud (uus Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, UNICEF Eesti kogukonnapõhise varase märkamise ja sekkumise testprojekt, Eesti haridusstrateegia 2012-2020 jne) on koolikohustuse mittetäitmise probleem endiselt aktuaalne.

Koolikohustus on kohustus osaleda kooli päevakavas või individuaalses õppekavas ettenähtud õppes, täita õpiülesandeid ning omandada teadmisi ja oskusi oma võimete kohaselt. Koolikohustust ei loeta täidetuks, kui koolikohustuslik isik ei ole kantud ühegi kooli nimekirja või puudub õppes mõjuva põhjuseta (Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus).

2007 aasta Riigikontrolli audit on viimaste aastate põhjalikemaid analüüse hariduse valdkonnas, mille tulemusena selgus, et üle 3800 rahvastikuregistri andmetel koolikohustusliku lapse ei ole ühegi kooli nimekirjas ja nende koolikohustuse täitmine ei ole teada. Neist 1438 lapse eest on riik kontrollimise seisuga maksnud ka lapsetoetust. Ülejäänud enam kui paartuhat last tõenäoliselt eestis ei ela, sest lapsetoetust nende eest ei maksta ning enamiku elukoht on rahvastikuregistris täpsustamata (Riigikontrolli aruanne).

Auditi tulemuste põhjal töötati välja uus Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, mis jõustus 2010 aastal ja milles sätestati koolikohustuse tagamine KOV tööülesandena, siis soovin uurida KOV lastekaitsetöötajate (edaspidi LKTT) tööd koolikohustust mittetäitjatega.

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks on uurida LKTT tõlgendusi koolikohustuse mittetäitmise probleemidest. Kirjeldatud eesmärki silmas pidades püstitan järgnevad uurimisküsimused:

1. Kuidas kirjeldavad KOV lastekaitsetöötajad oma tööd koolikohustust mittetäitvate lastega?
2. Mis on koolikohustuse mittetäitmise põhjused lastekaitsetöötajate arvates?
3. Millised on nende poolt kasutatavad meetmed koolikohustuse mittetäitmise vähendamiseks?

Bakalaureusetöö jaotub kolmeks suuremaks osaks. Esimene osa annab teoreetilise ülevaate uurimisprobleemist. Teises ehk empiirilises osas analüüsin kvalitatiivse meetodiga kogutud materjali. Kolmandas osas toon välja uurimuse käigus saadud tulemused ja analüüsi ning lõpetan töö kokkuvõttega.

Tänuõnad käesoleva bakalaureusetöö juhendajale, Merle Linnole ja retsensent Jüri Kõrele, kes olid oma nõuannetega abiks töö koostamisel. Tahan tänada ka Valga maakonna haridusosakonna juhatajat ning kohalike omavalitsuste lastekaitsetöötajaid, kes andsid oma panuse töö valmimisele.

I TEOREETILINE ÜLEVAADE

1.1 Hariduse eesmärgid

Inimõiguste ülddeklaratsioon käsitleb haridust kui inimese põhiõigust. Nii alg- kui üldharidus peavad olema kättesaadavad tasuta (Inimõiguste ülddeklaratsioon).

Selleks, et osaleda ühiskonnas aktiivse liikmena on vajalik hariduse omandamine. Põhiharidus loob võimalused edaspidisteks õpinguteks. Mida tugevam on põhihariduse pagas, seda edukamalt on võimalus läbida järgnevad haridusastmed. Hariduse omandamine annab täiskasvanuna võimaluse osaleda tööturul ning leida meelepärast tööd.

Kuna nii Inimõiguste ülddeklaratsioon kui ka Eesti Vabariigi põhiseadus on sätestanud hariduse määratud ulatuses kohustuslikuks, tuleb peatuda hariduse üldistel eesmärkidel. Inimõiguste Ülddeklaratsiooni järgi peab haridus olema suunatud inimeseksuse täielikule arendamisele ja inimõigustest ning põhivabadustest lugupidamise suurendamisele. Haridus kujundab ja kannab edasi väärtushoiakuid, mis on nii isikliku õnneliku elu kui ka kultuuri püsivuse ning ühiskonna koostoomimise aluseks (Eesti haridusstrateegia 2012 - 2020 projekt).

Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus sätestab üldhariduskooli ülesandena toetada õpilase vaimset, füüsilist, kõlbelist, sotsiaalset ja emotsionaalset arengut ning luua tingimused õpilase võimete tasakaalustatud arenguks ja eneseteostuseks ning teaduspõhise maailmapildi kujunemiseks (Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus).

1.2 Koolikohustuse mittetäitmine

Eestis on laps koolikohustuslik kui ta on saanud jooksva aasta 1.oktoobriks 7- aastaseks. See koolikohustuslik seisund kestab kuni põhihariduse omandamiseni või siis 17- aastaseks saamiseni (Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus).

Kuigi koolikohustus kui nõue on Eestis nii põhiseaduses kui ka põhikooli- ja gümnaasiumiseaduses sätestatud pikka aega, ei olnud kaua koolikohustuse mittetäitmist määratletud üheski õigusaktis. Ühtse definitsiooni puudumine aga raskendas tööd koolikohustuse mittetäitjatega, sest ei olnud täpselt teada kellest räägitakse sellist kliendigruppi nimetades (Linno, 2005).

Koolikohustuse mittetäitmise määratlemise vajadusele viitas ka 2007. aastal tehtud riigikontrolli uurimus. Koolikohustuse täitmisest ja selle tagamise tulemuslikkusest, mille sõnul raskendas ühtse definitsiooni puudumine nii koolide kui ka haridusministeeriumi tööd koolikohustuse mittetäitjatega. 2010. aastal võttis riigikogu vastu uue Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse (RT, 2010, 41, 240) kus koolikohustus ja koolikohustuse mittetäitmine täpsemalt formuleeriti. Selle kohaselt tähendab koolikohustus õpilase kohustust osaleda kooli päevakavas või individuaalses õppekavas ettenähtud õppes, täita õpiülesandeid ning omandada teadmisi ja oskusi oma võimete kohaselt (Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus) Koolikohustuse mittetäitmine leiab põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse järgi aset siis, kui koolikohustuslik isik ei ole kantud ühegi kooli nimekirja või puudub õppest mõjuva põhjuseta (Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus).

Nende laste arv, kes rahvastikuregistri andmetel peaksid sügisel alustama 1. klassi kooliteed, kuid Eesti Hariduse Infosüsteemi andmetel pole kantud kooli nimekirja, kasvab iga aastaga (2009 – 495 õpilast; 2010 - 499; 2011 – 519; 2012 – 592). Siiski, nagu Eesti Hariduse Infosüsteemi kantud andmed näitavad, ei ole kaugeltki kõik need lapsed tegelikult koolist kõrvale jäänud, vaid enamik neist elab ja käib koolis välismaal, peamiselt vanemate välismaale tööleasumise tõttu (Laps hariduses ja noorsootöös. Ilves, 2013).

Kooli katkestajate hulk on kõige suurem põhikooli kolmandas astmes ehk 7.-9. klassis. Seejuures on katkestajate seas palju niisuguseid lapsi, kes õppeaasta alguses on koolikohustuslikus eas, kuid saavad õppeaasta sees 17- aastaseks. Koolikatkestajate keskmine vanus 16,4 – 16,8 eluaastat on aastati püsinud muutumatuna (Laps hariduses ja noorsootöös. Ilves, 2013).

Kooli ülesanne on sätestada kooli kodukorras õppest puudumise teavitamise kord. Samuti peab kool olema kohustatud õppest puudumiste üle arvestust pidama ning tegema kokkuvõtte vähemalt korra õppeveerandi jooksul ning teavitama sellest vanemat (Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus).

Pikemaajalisel puudumisel tekib õplasel hirm, mis soodustab jätkuvalt koolist puudumist. Kooli naasmisel kardetakse kaasõpilaste põlastavat suhtumist, õpetajate noomitusi ning teadmist, et õppetöös ollakse niivõrd palju maha jäänud, et pole võimalik enam teistega sammu pidada. Nii tekibki olukord, kus puudumiste arv ja õppetööst mahajäämus suureneb ning õpilane heidetakse koolist välja.

Christenso ja Thurlov (2004 viidatud Adamson 2010 järgi) leiavad, et koolist väljalangemise protsessi ei ole võimalik vaadelda isoleerituna keskkonna faktoritest. Koolist eemaldumine peegeldab keerulisi omavahelisi suhteid õpilaste seas, perekonnas ja ümbritsevas keskkonnas. Suurem oht väljalangemiseks on õpilastel, kes pole piisavalt kooliküpsed. Vajalik on vanemate toetus, suunamine, motivatsioon, hariduse väärtustamine ja positiivsete ootuste loomine seoses kooliga.

Ruebel, Ruebel ja Laughlin (2001 viidatud Adamson 2010 järgi) on tüüpilist väljalangejat iseloomustanud kui koolist põhjuseta puudujat, klassikursuse kordajat, probleemse käitumisega ning kooli poolt pakutavates üritustes mitteosalejat.

Mitmete rahvusvaheliste uuringute (Nassar jt. 2002 viidatud Adamson 2010 järgi) kohaselt on peamised koolist väljalangevuse põhjused järgmised: üldine rahulolematus kooliga, mille põhjustajaks on halvad õpitulemused, suhted kaasõpilaste ja õpetajatega, rahalised probleemid, kodu ja perekonna vähene toetav suhtumine ning õpilase madal enesehinnang.

Hariduse omandamise edukus sõltub suuresti koolist ja perekonnast. Kui puudub kooli poolne abistav, toetav ja mõistev suhtumine õpilasse ning vanemate hool ja armastus ning tähelepanu, siis saabki alguse koolikohustuse mittetäitmine.

1.3 Lapsevanema, kooli, KOV ja alaealiste komisjoni kohustused, tagamaks põhihariduse omandamist

Uue põhikooli ja gümnaasiumiseaduse 2. peatükis sätestatakse suhteliselt detailselt eri osapoolte (õpilane – lapsevanem – kool – kohalik omavalitsus) kohustused ja vastutus koolikohustuse mittetäitmise tagamisel (Kivirand, 2011).

Järgnevalt vaatleme neid kõiki, alustades lapsevanematest, kes peaksid olema lastele kõige lähemal seisvad toetajaliikmed, kelle ülesandeks on luua soodsad tingimused hariduse omandamiseks. Igasugune toetav tegevus tõstab lapses enesekindlust ning soodustab paremate õpitulemuste saavutamist. Järgnevalt vaatleme kooli ja tugispetsialistide osatähtsust koolikohustuse täitmisel. Kui kool on andnud endast kõik, et õpilane täidaks koolikohustust, kuid tulemus ei ole ootuspärane, sekkub koolikohustuse mittetäitmisesse kohalik omavalitsus. Viimase sammuna võetakse kasutusele alaealiste komisjoni poolt rakendatavad meetmed.

Lapsevanemad

Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse järgi on vanematel kindlad kohustused lapse koolikohustuse täitmise tagamisel. Kodune keskkond peab olema õppimist võimaldav. Samuti on vajalik vanemate koostöö kooliga. Vanemad peavad olema teadlikud koolist puudumiste teatamise korrast ning seda ka täitma. Samuti on tänapäeval võimalik e- kooli kaudu jälgida lapse õppeedukust.

Vanem on kohustatud võimaldama ja soodustama koolikohustuse täitmist, sealhulgas:

1. Looma koolikohustuslikule õpilasele kodus õppimist soodustavad tingimused ja õppes osalemise eeldused.
2. Esitama koolile oma kontaktandmed ja teavitama nende muutustest.
3. Tutvuma koolielu reguleerivate aktidega.
4. Tegema koostööd kooliga.
5. Kasutama meetmeid mida talle pakub kool või elukohajärgne valla –, või linnavalitsus.
6. Pöörduma kooli ettepanekul nõustamiskomisjoni poole.
7. Taotlema vajaduse korral koolilt ja õpilase elukohajärgselt valla –, või linnavalitsuselt õigusaktides sätestatud koolikohustuse täitmise tagamise meetmete rakendamist.
8. Kui vanem ei täida sätestatud kohustusi, on valla –, või linnavalitsus kohustatud kasutusele võtma vajalikud meetmed lapse õiguste kaitsmiseks.
9. Vanemat karistatakse rahatrahviga kuni 200 trahviühikut, kui tema koolikohustuslik laps ei ole kantud ühegi kooli nimekirja või on õppeveerandi jooksul põhjendamata puudunud rohkem kui 20% õppetundidest. (Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus)

Koolikohustuse mittetäitmise põhjuseks on ka lapsevanemate tööle asumine välismaale. Esialgu minnakse tööle ajutiselt st et lapsed jäetakse kellegi hoolde. Päris omapäi jäetud lastel on suurem oht sattuda koolikohustuse mittetäitjate nimekirja, kuna puudub vanemlik järelvalve.

Vanemliku vastutusega seondub ka viimaste aastate tõsine probleem, kus pikemaajaliselt välismaale tööle läinud vanem jätab lapse ilma piisava järelvalveta. Ühelt poolt vajab taoline olukord vanemate teadlikkuse tõstmist võimalikest ohtudest, teisalt kindlaid käitumisjuhiseid nii perele kui kohalikule sotsiaaltöötajale, klassijuhatajatele jt võrgustikuliikmetele. Üheks tegevussuunaks on vanema ajutise eemalviibimise tõttu vanemliku järelvalveta laste probleemi ulatuse analüüsimine ja võimalike käitumisjuhiste koostamine võrgustikuliikmetele (Laste perede arengukava 2012-2020).

Kool

Kool peab pakkuma lapsele turvalist õpikeskkonda ja õpiraskustes õpilasele tugiteenust. Vajalik on kooli sotsiaalpedagoogi olemasolu, kelle poole saavad klassijuhatajad ja aineõpetajad vajadusel pöörduda. Erialaspetsialist saab anda asjakohast nõu probleemi lahendamiseks, jälgida lapse edasist käekäiku ning toetada last tekkinud raskustest üle saama.

Arvestades asjaolu, et meil on endiselt õpilasi, kes on koolist kõrvalejäämise või koolitee katkestamise ohus, on väga oluline roll sotsiaalpedagoogil või kooli sotsiaaltöötajal. Sotsiaalpedagoogi teenuse kättesaadavuse sätestamisel uues põhikooli- ja gümnaasiumiseaduses on silmas peetud, et sotsiaalpedagoogi töö põhieesmärk on ennekõike koolis ilmnevate sotsiaalsete probleemide ennetamine ja lahendamine ning käitumis- ja õpiprobleemidega õpilaste sotsiaalse tegevusvõime ja toimetuleku toetamine. Üheks sotsiaalpedagoogi tööülesandeks on koolikohustuse mittetäitmise ja põhihariduseta koolist väljalangevuse ennetamine. Ta tegeleb koolikohustuse eirajate, kohanemis-, käitumis- ja õpiprobleemidega õpilastega ning koolivägivalla ja sotsiaalse tõrjutuse probleemidega. Seejuures tuleb tal välja selgitada toetust vajavaid lapsi, pidada sidet kooli ja kodu vahel, luua võrgustik last ümbritsevate ametkondade vahel ning tegeleda ka konfliktide ja koolikiusamise juhtumite uurimise ja lahendamisega. Sotsiaalpedagoogi või kooli sotsiaaltöötaja teiseks oluliseks töövaldkonnaks on toimetulekuraskustes õpilaste ja nende perede abistamine: laste ja perede nõustamine, nende õigustest ja kooli võimalustest teavitamine ning teenuste ja abi vahendamine või korraldamine lapse õiguste ja heaolu tagamiseks koolis (Kivirand, 2011).

Sotsiaalpedagoogi teenuse kättesaadavuse sätestamisel on uues põhikooli- ja gümnaasumiseaduses silmas peetud, et sotsiaalpedagoogi töö põhieesmärk on ennetada koolis ilmnevate sotsiaalsete probleemide ennetamine ja lahendamine ning käitumis- ja õpiprobleemidega õpilaste sotsiaalse tegevusvõime ja toimetuleku toetamine. Üheks sotsiaalpedagoogi ülesandeks on koolikohustuse mittetäitmise ja põhihariduseta koolist väljalangemise ennetamine. Sotsiaalpedagoog on koolis ilmnevate sotsiaalsete probleemide puhul õpilase ja tema vanema nõustaja, toetaja ja vahendaja suhetes kooliga. Ta tegeleb koolikohustuse mittetäitjatega, kohanemis-, käitumis-, ja õpiprobleemidega õpilastega ning koolivägivalla ja sotsiaalsete probleemidega. Seejuures tuleb tal välja selgitada toetust vajavaid lapsi, pidada sidet kooli ja kodu vahel, luua võrgustik last ümbritsevate ametkondade vahel ning tegeleda ka konfliktide ja koolikiusamise juhtumite uurimise ja lahendamisega (Kivirand, 2011).

Koolikohustuse mittetäitmise korral arutab kool õpilase puudumisi ja õppeedukust lapsevanemaga, vajadusel määratakse tugiisik ning saavutatakse kokkulepe, mis tagab lapse koolis käimise. Kui kooli rakendatavad meetmed ei avalda mõju või neid ei ole võimalik rakendada põhjusel, et kool ei saa õpilase vanematega kontakti, pöördub kool järgmiste meetmete rakendamiseks valla -, või linnavalitsuse poole.

Kohaliku omavalitsuse roll laste koolikohustuse tagamisel

Kohalikul omavalitsusel on koolikohustuse täitmise tagamisel oluline osa. Kuna koolist puudumiste põhjuseks on sageli sotsiaalsed probleemid, siis kohalikul omavalitsusel on võimalus välja selgitada perekonna majanduslik olukord, mis võib olla lapse koolikohustuse mittetäitmise üheks põhjuseks.

Selleks, et lastekaitsetöötaja saaks oma tööd hästi teha, vajab tõhustamist lastekaitsetöö institutsionaalne ja korralduslik suutlikkus. Lastekaitsetöötajad ise näevad peamiste probleemidena inimressursi nappust ja töötajate ülekoormust (Laste ja perede arengukava 2012-2020).

Lastekaitse kontseptsioonis (2005) on peetud optimaalseks suhet üks lastekaitsetöötaja 1000 lapse kohta. 2010 aastal oli meil kokku 178 lastekaitsetöötajat, mis teeb 1378 last ühe töötaja kohta. Samas selgub, et Eesti lastekaitsetööd käsitlevast uuringust, et lastekaitsetöötajate tööpiirkonna tegelik arv on väga erinev ulatudes 220-st kuni 3600 lapseni ühe lastekaitsetöötaja kohta. Kokku elab meil üle 70 000 lapse omavalitsustes, kus lastekaitsetöötaja puudub (Laste ja perede arengukava 2012 – 2020).

Koolikohustuse täitmise tagamiseks toetab koolikohustusliku isiku elukohajärgne vald või linn vastavalt vajadustele ja võimalustele koolikohustuslikku isikut, vanemat ja kooli, luues oma pädevuse piires tingimused koolikohustuse täitmiseks, sealhulgas:

1. Korraldab koolikohustuslike isikutega tegelemist, koolikohustuse täitmata jätmise põhjuste väljaselgitamist ning meetmete rakendamist koolikohustust mittetäitvate isikute suhtes, määraes ametikoha või struktuuriüksuse, mille ülesannete hulka see kuulub.
2. Korraldab võimaluse korral koolituse vanematele, kelle lapsed ei täida koolikohustust, et toetada neid tingimuste loomisel koolikohustuse täitmiseks.
3. Esitab alaealise mõjutusvahendite seaduse kohaselt alaealiste asjade komisjonile vastuvõetud taotluse alaealise õigusrikkumise asja arutamiseks. (Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus)

Nagu näha on uues põhikooli- ja gümnaasiumiseaduses loodud teatav seaduslik alus koolikohustuse mittetäitmisega tegelemiseks. Selles on formuleeritud koolikohustuse mittetäitmine ning reguleeritud suhtlust kooli ning kohaliku omavalitsuse vahel. Samuti on seaduses välja toodud meetmed koolikohustuse mittetäitmisega tegelemiseks.

Kui kool teatab koolikohustust mittetäitvast lapsest, peab KOV viivitamatult võtma ühendust lapsevanematega ja selgitama välja koolist puudumise põhjused. Saadud info põhjal nõustab ja abistab KOV lastekaitsetöötajaga perekonda vastavalt tekkinud vajadustele.

KOV sotsiaaltöötajad puutuvad oma igapäevatoös kokku väga paljude erinevate tööülesannetega, siis ei ole võimalik pühenduda ühele konkreetsele sihtgrupile või probleemile.

Sotsiaaltöötaja põhiülesanne on selgitada välja abivajad ning tagada neile sotsiaalne heaolu ja aidata kaasa igapäevaeluga toimetulekule. Selleks, et ükski abivajaja ei jääks märkamata, vajavad kohalikud omavalitsused aeg-ajalt ka erinevaid erialaspetsialiste (psühholoog, lastekaitsetöötaja jne).

Seaduse järgi jõuab koolikohustuse mittetäitmise probleem kohaliku omavalitsuseni siis, kui kooli poolt rakendatavad meetmed ei ole andnud tulemust. Siirt järelendus, et koolikohustuse mittetäitmise probleemi peetakse esmalt kooli ülesandeks. Kohaliku omavalitsuse ülesanne on sekkuda siis, kui kooli poolt tehtav töö ei anna ootuspäraseid tulemusi.

Kehtiva lastekaitseseaduse järgi tagatakse lastekaitse korraldus riiklike, omavalitsuslike ja ühiskondlike organite kaudu. Riigi ülesandeks on tagada riigieelarvelistest vahenditest õigusloome ning investeerimis ja järelvalvetegevus. Kohalikule omavalitsusele langeb põhiline vastutus laste kaitsmisel ja abistamisel. Praegu ei ole aga kohalikel omavalitsustel, eriti aga väikese tulubaasiga omavalitsustel, piisvalt ressursi lastekaitse teenuste arendamiseks ja elluviimiseks. Paljudes kohalikes omavalitsustes puudub professionaalne lastekaitsetöötaja (Laste ja pere arengukava 2012-2020).

Sotsiaaltöötaja kutsestandardi kohaselt on lastekaitsetöötaja hoolekande valdkonnale spetsialiseerunud sotsiaaltöötaja, kelle peamisteks tööülesanneteks on: laste ja pere nõustamine ja informeerimine: probleemide lahendamise koordineerimine; toetuste, teenuste ja muu abi seostamine lapse õiguste ja heaolu tagamiseks; laste huvide esindamine ja kaitsmine; eestkostetasutuse rollist tulenevate ülesannete täitmine; asendushoolduse ja selle üle järelvalve korraldamine; asendushoolduselt tulevatele noortele abi ja järelhoolduse tagamine; koostöö lastega töötavate asutuste ja organisatsioonidega piirkonna lastekaitsetöö edendamine (Nõlve, 2009).

Alaealiste komisjon

Kui vanemate, kooli, lastekaitsetöötajate- ja nõustamiskomisjoni meetmete pagas koolikohustuse mittetäitmisega tegelemisel on ammendatud ning koolikohustuse mittetäitmisele on kaasnenud kriminaalne käitumine, võetakse kasutusele alaealiste komisjoni poolt rakendatavad mõjutusvahendid.

Probleemide varajane märkamine, sekkumine, konkreetsed tegevused ja järelvalve aitavad ennetada ja vähendada alaealiste kuritegevust. Alaealiste probleemide märkamise ja kiire sekkumise seisukohast on oluline luua kooli ja kodu vahel hästi toimiv koostöövõrgustik (Käst, 2007).

1.4 Valgamaa

Valga maakonna territooriumil asub 13 kohalikku omavalitsust. Nendest 11 on vallavalitsused, 2 on linnavalitsused. Vallavalitsuses töötab kokku 11 sotsiaaltöötajat ja 4 lastekaitsetööga tegelevat spetsialisti. Kahes linnavalitsuses kokku on tööl 8 sotsiaaltöötajat ning 2 lastekaitsetööga tegelevat spetsialisti. 11 sotsiaaltöötajat kes on ametis kohalikes omavalitsustes, tegelevad ja lastekaitsetööga.

Valgamaal tegutseb 24 kooli, sealhulgas 20 munitsipaalkooli, 3 riigikooli ja üks erakool. Maakonna koolides õpib 2012. aasta andmete kohaselt kokku 4035 õpilast (Valgamaa alaealiste komisjonide kuriteoennetusliku tegevuse arengukava, 2012). 2009. aastal koostatud Valgamaa arengustrateegia 2013 annab ka ülevaate koolides tegutsevatest tugispetsialistidest (logopeed, psühholoog, abiõpetaja, eripedagoog, sotsiaalpedagoog). Valgamaa arengustrateegia kohaselt olid huvijuhid 2009. aastal peaaegu kõikides põhikoolides ja gümnaasiumides, v.a. Lüllemäel ja Riidajas. Infojuhte töötas siis 12, logopeede oli 13, eripedagooge 0, sotsiaalpedagooge 8,

psühholooge 5 ja abiõpetajaid 2. Erialaspetsialistid töötasid erineva töökoormusega sõltuvalt kooli suurusest, vajadusest ja kohalike omavalitsuste otsustest (Valgamaa arengustrateegia 2013).

Valga maakonnas töötab kaks alaealiste komisjoni. Maakondlik komisjon loodi 1998. aastal Valga Maavalitsuse juurde. Kohaliku omavalitsuse komisjon alustas tööd 2006. aastal Tõrva linnavalitsuse juures. Tõrva piirkonna alaealiste komisjoni pädevusse kuuluvad Tõrva linna, Helme ja Põdrala valla alaealiste õigusrikkumiste arutelud ning haldusterritooriumil alaealistega tehtava kriminaalpreventiivse töö koordineerimine (Valgamaa alaealiste komisjonide kuriteoennetusliku tegevuse arengukava 2012-2014).

Komisjon oma põhiülesande täitmiseks:

1. Töötab välja alaealiste kriminaalpreventiivse tegevuse abinõud oma asukohajärgsel haldusterritooriumil ja esitab need kinnitamiseks teda moodustanud organile.
2. Teeb koostööd kohalike omavalitsustega kriminaalpreventiivse tegevuse edendamiseks ning teeb ettepanekuid maa-, valla-, linna- või linnaosavalitsusele kriminaalpreventiivse tegevuse paremaks korraldamiseks.
3. Annab hinnangu oma asukohajärgsel haldusterritooriumil läbiviidavatele sotsiaalprogrammidele ja kriminaalpreventiivsetele noorsooprogrammidele ning teavitab antud hinnangust nimetatud programmide finantseerijaid.
4. Teeb koostööd vabatahtlikega, kes soovivad osaleda alaealiste kriminaalpreventiivse tegevuse edendamisel.
5. Koostab andmebaasi alaealistest, kelle õigusrikkumiste asju on komisjon arutanud.
6. Komisjoni esimees esitab vähemalt üks kord aastas komisjoni tööst aruande teda moodustanud organile.

(Valgamaa alaealiste komisjonide kuriteoennetusliku tegevuse arengukava 2012-2014).

II METOODIKA

2.1 Uurimuse eesmärk

Käesoleva bakalaureusetöö kirjutamine on ajendatud 2007 aastal läbi viidud riigikontrolli auditi tulemustest. Tulemused koolikohustuse mittetäitmise kohta suunasid tähelepanu oma kodukandi olukorrale. 2007. aasta 19. juunil on ajalehes Valgamaalane Puka keskkooli direktor Velvo Mõttus oma artiklis välja toonud, et koolikohustuse mittetäitmine on suuresti seotud erinevate sotsiaalsete probleemidega. Need probleemid võivad olla väga erinevad. Perekonna halb majanduslik olukord, probleemid peresuhetes, alkoholism, vanemate tööle minek välismaale ja muud sellised tegurid vähendavad võimet jälgida lapse toimetulekut haridusteel.

Kui koolikohustuse mittetäitmine peale koolipoolsete meetmete rakendamist jätkub, tuleb probleemi sekkuda kohalikul omavalitsusel. Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks on uurida LKTT tõlgendusi koolikohustuse mittetäitmise probleemidest. Kirjeldatud eesmärki silmas pidades püstitan järgnevad uurimusküsimused:

1. Kuidas kirjeldavad KOV lastekaitsetöötajad oma tööd koolikohustust mittetäitvate lastega?
2. Mis on koolikohustuse mittetäitmise põhjused lastekaitsetöötajate arvates?
3. Millised on nende poolt kasutatavad meetmed koolikohustuse mittetäitmise vähendamiseks?

2.2 Uuritav sihtrühm

Uurimuse viisin läbi Valga maakonna KOV lastekaitsetöötajatega. Uuritava sihtrühma puhul ei pea ma vajalikuks välja tuua, kui paljud intervjueeritavatest töötasid KOV sotsiaaltöötajate ametikohal ja kui paljud lastekaitse spetsialisti ametikohal. Uurimuses osales 10 KOV lastekaitsetöötajat, kellest 9 uuritavat omasid kõrgharidust ja 1 uuritav on läbinud hulgaliselt täienduskoolitusi.

2.3 Meetod

Käesoleva bakalaureusetöö koostamisel kasutasin kvalitatiivset uurimismeetodit. Uuritavateks olid Valga maakonna KOV lastekaitsetöötajad.

Kvalitatiivsete uuringute eesmärgiks on saada terviklikku empiirilist andmestikku, mis hõlmaks ka kvalitatiivseid ja detaile iseloomustavaid seiku. Kvalitatiivne uuring on suunatud inimeste kogemuste, arusaamade ja tõlgenduste mõistmisele ning viiakse läbi uuritavate loomuliku keskkonnas. Kvalitatiivset uuringut iseloomustab paindlikkus, erinevate uuringuetappide segunemine ning korduv tagasipöördumine juba läbitud etappide juurde. Uurimismaterjal kogutakse meetodiga, mis võimaldab eesmärki saavutada, nt osalusvaatlusega, vaba intervjuuga ja rühmavestlustega (Laherand, 2008).

Kvalitatiivse meetodi kaudu on võimalik hankida põhjalikumat informatsiooni LKTT tööst koolikohustuse mittetäitmisega kui näiteks ankeetküsitluse põhjal.

Kvalitatiivne uurimismeetod võimaldab luua väheuuritud ainesest tegelikkusele vastava pildi ja selle põhjal saab püstitada hüpoteese edasisteks uuringuteks. Kvalitatiivse uurimismeetodiga saab teha kindlaks, millised sündmused, hoiakud, tegevusstrateegiad jms. mõjutavad uuritavat fenomeni ja kuidas need mõjutegurid omavahel seotud on (Vihalemm, 1998).

Andmeid analüüsid ja tõlgendas on uurija kohustuseks kaitsta uuritavate anonüümsust. Ta peab esitama uurimistulemused nii, et inividid ega sündmuste toimumiskohad ei oleks äratuntavad. Järgida tuleb ka konfidentsiaalsuse nõuet. Uurimismaterjali tuleb hoida nii, et see ei satuks kõrvaliste isikute kätte (Laherand, 2008).

Andmete kogumise eesmärgil korraldasin grüpiintervjuu e. ümarlauavestluse KOV lastekaitsetöötajatega ja saatsin osalejatele ka eelküsimustiku, et nad saaksid mõelda koolikohustuse mittetäitmise teemale põhjalikumalt. Esitatud küsimused olid algselt kõikidele osalejatele sarnased. Küsimuste plaani, millest oma intervjuus lähtusin leiab lisast (vt. Lisa1). Tähtis on, et uurimuses pääseksid esile LKTT seisukohad ning kogemused koolikohustuse mittetäitmisega tegelemisel.

Kuna konkreetselt ainult selleteemalist kohtumist kõigi KOV töötajate vahel varem organiseeritud ei olnud, siis olid KOV lastekaitsetöötajad väga huvitatud ühisest ümarlauast. Eelnev vastamine küsimustikele andis neile võimaluse vaadata tagasi tehtule, tuletada meelde eelnevalt oma õnnestumisi, rääkida ka ebaõnnestumistest, mõelda uutele lahendustele ning püstitada eesmäärke edasisteks tegevusteks.

Andmete kogumiseks kasutasin poolstruktureeritud intervjuud, kus minu eesmärgiks oli saada infot vestluses osalejate tegevuse kohta koolikohustuse mittetäitmise teemadel.

Intervjuude läbiviimisel täpsustasin vajadusel küsimusi või esitasin parema ülevaate saamiseks uusi ja täiendavaid küsimusi. Intervjuu salvestasin kõikide kohalviibijate nõusolekul. Intervjuu pikkus oli kaks tundi. Kvalitatiivse analüüsi teostamiseks intervjuu transkribeerisin. Andmete analüüsis on intervjuueeritavad lastekaitsetöötajad tähistatud tähe (L) ja numbriga.

2.4 Uurimuse läbiviimise käik

Uurimuse esimeses etapis tegelesin Valga maakonna kohalike omavalitsuste koosseisude tutvumisega. Selgitasin välja, kui palju on Valgamaal kohalikke omavalitsusi ja nendes lastekaitsetööga tegelevaid spetsialiste. Vajaliku info saamiseks helistasin läbi kõik kohalikud omavalitsused, et vestelda sealsete ametnikega ja saada kinnitus intervjuus osalemise kohta. Lastekaitsetöötajate kokku kutsumisel pakkus oma abi ka Valga maakonna haridusosakonna juhataja, kes oli väga huvitatud KOV lastekaitsetöötajate tehtavast tööst koolikohustuse mittetäitjatega. Ta saatis KOV lastekaitsetöötajatele e-kirjad palvega vastata kirjalikult, kas neil on võimalus kohale tulla või mitte. Intervjuu läbi viimiseks võimaldas Valga Maavalitsus kasutada koosolekusaali. Ürituse avasõnad lausus Valga maakonna haridusosakonna juhataja, kes oma kohalolekuga näitas üles teema käsitlemise vajalikkust.

Hilisemalt toimus andmete analüüs. Vestluse algusjärgus sain osalejatelt suulise loa vestlus salvestada, mis võimaldas arutelu korduval kuulata ja eraldada olulisema, tööks vaja mineva informatsiooni.

Kuna iga osaleja alustas oma sõnavõttu enda tutvustamisega, siis oli andmete analüüsimisel kerge kindlaks teha, kes mingisuguses lõigus osales. Samuti kaardistasin ka kohalolijad istekohtade järjestuses, sest mikrofoni liikus esialgselt käest kätte. Hilisemate sõnavõttude ja arutelude kohta täheldasin märkmeid üles nimeliselt.

III ANALÜÜS

Analüüsi koostamisel kasutasin vestluse käigus tehtud salvestist, kirjutades välja olulisemad lõigud, mis kirjeldavad LKTT tööd koolikohustuse mittetäitmise korral. Ülesehituselt on analüüsi osa järjestatud koolikohustuse mittetäitmise eest vastutavate isikute järgi. Kõigepealt lasub vanematel kohustus võimaldata lstele koolihariduse omandamine. Kommunikatsioon kodu, kooli ja kohaliku omavalitsuse vahel aitab kiiremini märgata õppetööst kõrvalejäänud last ning varajane sekkumine annab võimaluse tekkinud olukorra parandamiseks. Järgnevalt kirjeldan KOV lastekaitsetöötajate tegevusi mis on kirjelduse poolest abistavad ja toetavad. Analüüsi lõpus toon välja lahendused ja eesmärgid, mis on töö koostamise käigus ilmsiks tulnud.

3.1 Koolikohustuse mittetäitmise põhjused

Lastevanemate vähene huvi

Koolist puudumiste põhjustena töid sotsiaaltöötajad muuhulgas välja mõnede lastevanemate huvi puudumise oma lapse koolitöös osalemise vastu. Huvi puudumine võib olla tingitud sotsiaalsetest probleemidest perekonnas. Lapsevanemad töötavad ülekoormusega. Sageli asuvad töökohad kodukohast eemal. See aga tähendab vanemate lahkumis kodunt varajastel hommikutundidel ning tagasi jõutakse hilisel ajal. Koju jõudes ootavad vanemaid ees kodused toimingud ja nii ei jäägi aega kontrollida lapse õppetööd. Vaba momendi tekkimisel on lapsed juba magama läinud ja nii jääbki mulje nagu vanemad ei hooliks oma laste käekäigu eest.

Vanemad ei pööra lastele nii suurt tähelepanu... kui laps arvab, et ta ei lähe kooli, siis ta ei lähe...(L1)

Puudub perekonna vastustus, ema ütles mitmeid kordi, et mul on endalgi probleeme...(L1)

Lastekaitsetöötajaja nagu õpetajadki seostavad koolikohustuse mittetäitmist eelkõige koduste oludega.

Nad lihtsalt ei tule kooli, läheme koju ja siis lapseke magab ja ema ütleb, et ei tahtnud teda äratada (L 5).

Raske on siis kui vanemal huvi puudub (L9).

Sellised probleemid on sotsiaaltöötajate sõnul kõige keerulisemad. Kontakt vanematega on peaaegu olematu. Sellistel juhtudel ei anna tulemust ka kodukülastused. Eelnevalt kokku lepitud ajal ei ole vanemaid kodus, sageli aga saab LKTT ebameeldiva käitumise osaliseks.

Sellistele probleemide leevendamiseks aga oleks LKTT sõnul vaja läbi viia vanematele suunatud koolitusi või nõustamisi. LKTTsõnul on maakonna piires koolitusi toimunud, kuid ikka ja jälle võtavad neist osa vaid need lapsevanemad, kelle lapsed käivad korralikult koolis.

Lastevanematele mõeldud koolitustest võib olla abi (L8).

Oleme teinud kõik, kuid osad lapsevanemad ei tule sellega kaasa (...) kõik jätkub varsti (...) lapsevanemad vajavad koolitust või nõustamist (L5).

Mitteaktiivse osalemise põhjused võivad olla erinevad. Vähene oskus lastega tegelemisel, madal enesehinnang, hariduse väärtustamatus ja oskamatus igapäevaeluga toime tulla vähendavad soovi osaleda ühistel ettevõtmistel. Siinkohal on vajalik lastekaitsetöötajate poolt rakendada oskusi perede igakülgsele toetamisele. Ka põhikooli- ja gümnaasiumi seadus näeb ette, et kohaliku omavalitsuse üks meetmetest koolikohustuse tagamiseks on lastevanemate koolitamine ja toetamine koolikohustuse täimiseks vajalike tingimuste loomisel. Veel ütleb

seadus sinna juurde, et lastevanemate koolitamine ja toetamine saab toimuda võimaluste piirides. Lastevanematele mõeldud koolituste läbiviimise vajadusest kirjutab ka Valgamaa alaealiste komisjonide arengukava, kuid osutab sealjuures ka piisavate materiaalsete ressurside puudumisele.

Helistatakse siis lähme koju (L2).

Nagu intervjuudest selgus, on laste puudumist koolist seostatud perekonna või vanematega ning kaugemale ulatuvate sotsiaalsete probleemidega. Vanemate suur töökoormus või siis hoopiski tööpuudus võivad olla eeldused ja põhjused, mis mõjutavad ka laste koolikohustuse täitmist. Esineb juhtumeid kus laps jäetakse koolist koju vanemate initsiatiivil. Siinkohal kuulub põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse järgi LKTT pädevusse lastevanemate informeerimine ning koolituste läbi viimine. Eesti majanduslikku olukorda arvestades on aga ressursid selle koha pealt piiratud. Küll aga on LKTT võimalus teha koduvisiite, mida nende sõnul korduvalt ka tehakse. Võimalike lahendustena leidsid LKTT, et abi oleks ka haridusteemaliste voldikute asetamisest postkati.

Vanemate poolt üksi jäetud lapsed

Intervjuust tuleb veel välja, et mõningatel juhtudel on koolikohustusega mittetäitmise põhjustanud asjaolu, et lapsed ei ela koos vanematega vaid iseseisvalt, sest vanemad on elukohta vahetanud ning pole lapsi uude kohta kaasa võtnud. Koolikohustuse mittetäitmisele lisanduvad käitumisprobleemid, mis teevad sotsiaaltöötajate sõnul koolikohustuse täitmise veelgi keerulisemaks.

Kõige raskemad on juhtumid kui on olnud veel käitumisprobleemidega tegemist...igapäevaselt ei paista õppimisega koolis silma, on sattunud konfliktidesse, käitub kaasõpilastega halvasti...(L1)

Koolis on pikemaajalised puudujad sattunud kaasõpilaste põlgliku suhtumise osaliseks. Selle tulemusel tekib koolist puudujal trots teda ümbritseva vastu ning sellest tulenevalt kaitstakse enda olemasolu halva käitumisega teiste suhtes.

Mure on see kui vanemad lähevad ära ja lapsi kaasa ei võta, jäävad siia hulkuma (...) alkohol (...) vargused (...) kaklemised (L2).

Hiljem saime teada miks ta poppi tegi (...) üksi oli ja ei viitsinud tõusta (...) bussist jäi ju maha (L6).

Sellistel juhtudel, kui kooli ja KOV ei ole teavitatud õigeaegselt vanemate lahkumisest ja lapse jätmisest üksi, vavavanemate või naabrite hoolde, on tekkinud probleeme koolikohustuse täitmisega. Hommikul minnakse kooli, kuid sinna ei jõuta. Koolis olemise aeg täidetakse endast vanemate sõprade seltsis.

Vanemate välismaale tööle siirdumine kujutab endast tõsist sotsiaalset probleemi, kuna seoses sellega on häiritud laste isiklik toimetulek: pingeliseks muutunud peresuhted takistavad lapse toimetulekut iseendaga ja koolitööd. On vaja kindlaks teha probleemi ulatus ning töötada välja abinõud laste ja perede toetamiseks (Pärna, Lai, Tulva, 2008).

Vanemad vahetavad elukohta ja osad lapsed jäävad vanasse elukohta (...) meil oli üks juhtum, kus vanem tütar jäi vanasse kohta (L5).

Alguses käis vanast kohast(...) elas liiga kaugel(...) võimaldasime talle elamise kooli lähedal(...) tubli oli(...) kõik oli puhas, koolist ei puudunud...(L5)

Mõnikors on laps ise keeldunud vanematega kaasa minemast. Raske on lahkuda sõpradest, lähedaseks on saanud klassikaaslased ja uude kooli minek võib tekitada hirmu. Kooli ja KOV abiga on suudetud sellistel juhtumitel lapse koolist puudumisi ära hoida.

3.2 Kommunikatsioonist kodu, kooli ja kohaliku omavalitsuse vahel

Nagu ka põhikooli- ja gümnaasiumiseaduses kirjas, on koolikohustuse mittetäitmisega tegelemine kõigepealt kooli ülesanne.

Kui kooli poolt rakendatavad meetmed ei ole osutunud tulemuslikuks on kooli ülesanne võtta ühendust kohaliku omavalitsusega. Ka KOV lastekaitsetöötajate sõnul jõuab informatsioon koolist puudumiste kohta nendeni enamasti koolist. Seejärel võtab KOV lastekaitsetöötaja ühendust lapsevanemaga, et määrata kindlaks kokkusaamine. Eelnevalt selgitab LKTT kooliga ühendust võttes puudumiste ulatuslikkuse ja õppetööst mahajäämuse suuruse. Kokkusaamisel klassijuhatajaga, sotsiaalpedagoogiga või õppealajuhatajaga on vajalik, sest kohtudes lapsevanemaga on tarvis anda ülevaade lapse osalemisest koolitöös ning õpitulemustest.

Esialgu tegeleb kool (L3).

Minuni jõuavad asjad siis, kui kool enam jagu ei saa (L4).

Intervjuust selgub, et info koolikohustuse mittetäitmise kohta võib sotsiaaltöötajateni jõuda ka teiste allikate nt. naabrite kaudu.

Kui õpetaja ei helista, et laps puudub, siis helistab meile naaber ja teatab et sealt perest ei käi lapsed koolis... (L7)

Kaasõpilased räägivad ka kodus, kui keegi on pikemat aega puudunud(...) ka minule tullakse ütleva... (L6)

Naabrite sekkumist koolikohustuse mittetäitmisega tegelemisel võib üheltpoolt vaadelda kui positiivset nähtust, mis osutab laiemale võrgustiku olemasolule, kuid teisalt tõstatab see küsimuse

selle kohta, miks kool ise kohaliku omavalitsust koheselt puudumistest informeerinud ei ole. Samas on põhikooli- ja gümnaasiumiseaduses koolist puudumise põhjuslikkuse tõlgendamine antud teataval määral koolide meelevalda, seaduse järgi on kooli ülesandeks hinnata, kas õppest puudumise põhjuseid saab lugeda mõjuvaks või mitte.

KOV töötajate sõnul jõuab sageli info koolist puudumiste kohta nendeni liiga hilja. Teatud mõttes eelistatumas seisus on nende KOV töötajad, kes töötavad osalise koormusega koolis. Nemad saavad puudumisi kontrollida peale otsese kontakti klassijuhatajaga ka e- kooli kaudu. Puudumiste suur arv, mahajäämus õppeprogrammist, hirm õpetajate ja kaasõpilaste ees teevad kooli tagasipöördumise veelgi raskemaks.

Varajane märkamine ja sekkumine

Üks lastekaitsetöötaja rääkis intervjuus, et mõnikord on tegu probleemidega, mis oleks vajanud varasemat sekkumist. On juhtumeid, kus koolikohustuse mittetäitmise põhjused ulatuvad varajasse lapsepõlve. Sellistel puhkudel on tegemist kas lähedase kaotusega, läbi elatud õnnetustega või muu traumeeriva olukorraga. Sageli ei märgata lapse käitumises muudatusi ja nii jääbki kogunenud mure, lein ja viha võimust võtma.

Sattus politsei vaatevälja, tulid trahvid, alkohol, suitsetamine... ta ei leidnud ennast mitte kuskilt... tuli välja, et kunagi oli midagi, mis jäi lahendamata, see oli lein, seda ütles tema ema, et kui isa suri ja et peale seda on poisi elu mõtetu, ei ole mingeid tahtmisi... leinaga oli siis jäänud ilmselt asi tegelemata... kõik on nagu hiljaks jäänud (L1).

Antud juhtumi korral saavutas LKTT lapse ja koduga usaldusliku kontakti, mille käigus tuli ilmsiks pere läbielatud lein. Vestluses noormehega selgus, et koos isa surmaga võeti temalt kõik. Kadus huvi koolielu vastu, kõik tundus mõtetu ja tühine. Ühise koostöö tulemusena jõuti arusaamale, et lahendamata oli jäänud lapse leinaga tegelemine. Järgmise sammuna kaasati tegevusse psühholoog, mille tulemusena on selle poisi elus olnud suured muutused.

Siinkohal võib oletada, et koheselt oleks saanud probleemi lahendamisele kaasa aidata ehk erispetsialist. Valgamaa kohalike omavalitsuste sotsiaal-ja lastekaitseametnike sõnul on aga kohalikel omavalitsustel puudus sellistest erispetsialistidest.

3.3 LKTT tegevused koolikohustuse mittetäitmise korral

Käesoleva töö koostamisel tehtud intervjuu käigus selgus, et esimesena püüavad lastekaitsetöötajad kontakti saada perekonnaga. Kui informatsioon koolikohustuse mittetäitmise kohta koolist kohaliku omavalitsuseni jõuab külastavad nad kõigepealt kodu. Ühise kokkusaamise aja leidmine on üpris keeruline. Päeval on vanemad tööl, õhtusel ajal aga hõivatud isiklike toimetustega. LKTT tuleb sageli kodude külastamisega tegeleda väljaspool tööaega. Enamjaolt minnaksegi kodukülastusele õhtusel ajal. Selline aeg ei ole tavaliselt perekonnale meelepärane, sest pereliikmed on hõivatud koduste toimetustega. Tihtipeale jääb kodune vestlus pealiskaudseks, sest omavahelised halvad peresuhted ei lase rääkida avameelselt teise pereliikme juuresolekul. Seepärast on parimaks lahenduseks leida siiski sobiv aeg kokku saamiseks väljaspool kodu.

Vestlesime (...) kui ta (pereisa) tuppa tuli, jäi ema napisõnaliseks(...) (L6)

Ei taha laste juuresolekul rääkida(...) vestlus on poolik (L7).

Vestluse mittetoimimise korral lepivad osapooled kokku uue kohtumise väljaspool kodu. Leitakse ühiselt parim kohtumispaik kas KOV ruumised, raamatukogus või kohviku. Peale vanematega ühenduse otsimist on vaja luua kontakt ka lastega.

Püüame saada vanematega ja lapsega kontakti (L1).

Teadsin, et nad on kodus (...) lihtsalt ei lase sisse (L6).

Abistavad ja toetavad tegevused

Vastavalt juhtumitele tuleb KOV lastekaitsetöötajatel otsida erinevaid võimalusi ja tegevusstrateegiaid.

Katsun välja uurida, mis on puudumise põhjused...siis saab teada, mis edasi vaja teha (L4).

Probleemidele leevenduse ja lahenduse leidmiseks kasutavad sotsiaaltöötajad võimaluse korral sellised tugiteenuseid nagu psühholoogi või nõustaja abi.

Kui me leiame, et laps vajab psühholoogi abi, nõustamist ...(L1)

Pöördusime jälle psühholoogi poole (L1).

Või tal on õpiraskusi teatud aines, võibolla on kooli poolt vaja talle määrata lihtsustatud õppekava (L1).

Eelpoolmainitud strateegiatele mainiti ka nõustamiskomisjoni.

On üks hea abiline ja see on nõustamiskomisjon... kõik lapsed , kellel on problem käivad seal (L1).

Nagu intervjuust selgub, on olukorra parandamiseks püütud leida erinevaid lahendusi vastavalt juhtumile. Alaealiste komisjoni poole pööratakse LKTT sõnul ainult kõige raskemate juhtumite puhul, siis kui eelnevalt kasutusele võetud abinõud ei ole osutunud tulemuslikuks.

Kohaliku omavalitsuse LKTT kasutavad koolikohustuse mittetäitmise korral erinevaid vahendeid. Pööratakse nii psühholoogide, nõustajate, kui ka alaealiste komisjoni poole lahenduste leidmiseks.

Koostöövalmidus erinevate osapoolte vahel

Inimene on sotsiaalne olend ja omab seega enese ümber sotsiaalset võrgustikku. Koolilapse lähivõrgustiku moodustavad tema perekond, sugulased, koolikaaslased ning naabrid. Ametnikevõrgustikuks on aga elukohajärgsed ametiisikud ning kooliga seotud personal. LKTT sõnul on tarvis probleemidesse kaasata kõik erinevad võrgustikupooled.

Me nagu püüdsime kaasata sinna kõiki erinevaid võrgustikupooli...(L1)

Intervjuust selgub, et LKTT sõnul on väga palju aidanud ühised koosistumised, kus osalevad mitmed sotsiaälvõrgustiku liikmed, nt klassijuhataja, lapsevanem, laps ja LKTT.

Hästi palju on aidanud sellised koosistumised kus osaleb klassijuhataja, lapsevanem ja mina... laps ka... oleme kasutanud, et ei ole koos kooli pinnal vaid mujal ja sellised istumised on hästi palju aidanud (L5).

Kohtumised võrgustikupoolte ja abivajajaga ei pea toimuma alati koolikeskkonnas. Selliseks kohaks võib olla raamatukogu, noortekeskus või ka KOV lastekaitsetöötajate kabinet. Meid ümbritseval keskkonnal on suur mõju eneseavamisel.

Lapse sotsiaalsevõrgustiku loomine ja tugevdamine on LKTT sõnul osutunud efektiivseks meetmeks. Siinkohal on veel välja toodud külakeskuste ja naabrite kaasamine.

Naabrivalve on kuidagi olemas, kui õpetaja ei helista, et laps puudub, siis helistab meile naaber ja teatab et sealt perest ei käi lapsed koolis (...) minu arust on naabritega koostöö hästi hea (L7).

Külakeskustest on ka abi, kui ei taha kooli minna siis minnakse keskusesse, seal saab ka süüa...kaasame võrgustikku ka külavanemad, nemad teavad ju külast kõike ja kõiki (L9).

Koolikohustuse mittetäitmist aitab vähendada hästi organiseeritud võrgustikutöö. Ennekõike peab last aga ümbritsema lähivõrgustik (perekond, sugulased, naabrid, klassikaaslased), kes on üksteisele toeks ja esmasteks abistajaks. Anlүүsisist selgub, et LKTT teeb muret lapsevanemate vähene koostöö ja huvi tekkinud probleemide lahendamisel. Selleks, et saada lastevanemate nõusolekut kohtumiseks tuleb LKTT päris palju vaeva näha. Esialgse pöördumise peale kurdetakse vaba aja nappuse üle, sageli eitatakse tekkinud probleemi olemasolu. Ei osalleta klassikoosolekutel ega teistel ühisettevõtmistel. Nii jäävadki kooli ja kodu vahelised suhted tahaplaanile.

3.4 Mida saaks teha paremini?

Lahendused ja eesmärgid

Olukorra paremaks muutmiseks esitasid LKTT mitmeid ettepanekuid. Korduvalt kõlas intervjuu käigus mõte, et kohalikud omavalitsused vajaksid oma kaadrisse professionaalset lastakaitsespetsialisti, kelle ülesandeks oleks abistada sotsiaaltöötajaid just lapsi puudutavates

probleemides. Pakuti välja, et mitme KOV peale võimalusel luua üks lastekaitse spetsialisti ametikoht. Ametikoha loomisel tuleks lähtuda laste arvust igas omavalitsusüksuses. Samuti viitasid KOV lastekaitsetöötajad, et lapsevanematele võiks korraldada koolitusi ja nõustamist.

Oleme teinud kõik, kuid osad lapsevanemad ei tule sellega kaasa (...) kõik jätkub varsti (...) lapsevanemad vajavad koolitust või nõustamist (L5).

Lastekaitsetöötajad rääkisid veel sellest, et koolikohustustega seotud informatsioon ei ole piisav ning soovitasid näiteks koolikohustuse teemale pühendatud voldikuid, mida võiks lastevanematele postkasti panna.

Võiks ju olla ka mingid voldikud koolikohustuse teemal ja panna postkastidesse...esimesse klassi minejatele juba keset suve saata info, et mida teha kui laps ei ole kooliks valmis (L8).

Peale selle toodi grupivestluses välja mitmeid ettepanekuid selle kohta, kuidas kontrollida koolist puudumist ning kuidas võiksid LKTT saada puudumistest ülevaate. Kohalike omavalitsuste LKTT peaks intervjueeritavate sõnul olema võimalik ligipääs e- koolile, et probleemi korral oleks võimalik jälgida lapse puudumist, hinnete seisu ning märkusi. Saadud info aitaks lastekaitsetöötajal jälgida igapäevaselt lapse osalemist õppetöös. Siinkohal tekib küsimus eetilise kohta.

Juurdepääs e- koolile...see oleks vaid läbirääkimiste küsimus...jälgida ainult probleemi tekkimise korral... tegelikult on ikka probleeme ka võrgustikutöös (L9).

Isegi koolibussi juhi käest saaksime ju teada, kes ei tule hommikul bussi peale (L9).

Kuigi koolibussi juhi kaasamine õpilaste puudumiste märkamiseks ning sotsiaaltöötajate juurdepääs e-koolile võib mingis mõttes tulemuslik olla varajase sekkumise seisukohalt, on ennekõike siiski oluline kommunikatsioon kodu, kooli ja kohaliku omavalitsuse vahel. Osapoolte vahel tuleb sõlmida kokkuleppeid, jälgida nende täitmist ning arutleda tulemuste üle.

Aastakümneid tagasi korraldasid koolide õpetajate koduviite. Kui koolil ei ole saanud vanematega kontakti, siis klassijuhataja koduviit aitaks sellele ka tänapäeval lahenduse leida.

Koduküastused õpetaja poolt, meie ajal ju oli nii, ega siis nii palju probleeme ei olnudki (...)
(L8)

KOKKUVÕTE

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks oli uurida Valga Maakonna kohalike omavalitsuste lastekaitsetöötajate töökirjeldust koolikohustust mittetäitvate lastega, millised on koolikohustuse mittetäitmise põhjused lastekaitsetöötajate arvates ja millised on nende meetmed koolikohustuse mittetäitmise vähendamiseks. Soovitud eesmärgini jõudmiseks korraldasin ümarlaua vestluse, millest võttis osa 10 KOV lastekaitsetöötajat. Enne vestlust said kõik osalejad elektroonselt eelküsimustiku, mille abil oli võimalik ette valmistada ümarlauas kõneks tulevad teemad. See andis osalejatele võimaluse vaadata tagasi tehtud tööle, analüüsida oma tegemisi ning mõelda, mida saaks teha paremini.

Analüüsi tulemusena selgus, et KOV lastekaitsetöötajad saavad esmase info puudumiste kohta koolist, kuid sageli on koolipoolne teavitamine jäänud hiljaks. Selle tõttu on suurenenud õppetööst mahajäämus, on jähnenenud suhted kaasõpilastega, koolist puudujal on tekkinud hirm kooli keskkonda tagasi pöördumise ees. Varajase sekkumis korral oleksid tulemused olnud märgatavamad.

Koolikohustuse mittetäitmise korral võtab KOV lastekaitsetöötajad ühendust lapsevanemaga. Kohtumisel antakse lapsevanemale ülevaade lapse õpitulemustest, puudumiste arvust ning selgitatakse välja puudumiste põhjused. Kuna koolikohustuse mittetäitmist saab liigitada sotsiaalseks probleemiks, siis on KOV lastekaitsetöötajal kohustus välja selgitada pere sotsiaalne ja majanduslik olukord, et vajadusel pakkuda abi.

Koolist puudumine, õppetööst mahajäämus ja ebasõbralik käitumine lõhestab suhteid koolikaaslaste vahel. Samuti tekivad lahkkelid õpetaja ja õpilase vahel, sest halb käitumine on suunatud ka õpetajate vastu.

Valga maakonna KOV lastekaitsetöötajate sõnul on võimalik koolikohustuse mittetäitmise vähendamisele kaasa aidata. Vestluses osalejate poolt tehtud ettepanekud olid järgmised:

1. Luua suurema laste arvuga omavalitsustesse lastekaitse spetsialisti ametikoht.
2. Väiksemates piirkondades lisada külavanemate tööülesannete nimistusse koolikohustusest kõrvalekaldunud lastest teadaandmine kohalikule omavalitsusele.
3. Kaaluda klassijuhataja või sotsiaalpedagoogi koduvisiitide tegemise võimalusi.
4. Suurendada haridust puudutava info kättesaadavust.
5. Võimaldada lastekaitsetöötajatel probleemi korral kasutada e- kooli andmeid õpi- ja puudumistulemuste saamiseks.
6. Osutada lastevanematele nõustamisteenust kodukohajärgses koolis või kohalikus omavalitsuses.
7. Tihendada maakonna KOV lastekaitsetöötajate omavahelist koostööd ühiste lahenduste leidmiseks ja aruteluks.
8. Võrgustikutöö (kodu- kool- KOV) parandamine.

KASUTATUD KIRJANDUS

Adamson, M. (2010). Koolikohustuse mittetäitmine kui sotsiaalne probleem Põlva linna üldhariduskoolide näitel

Eesti haridusstrateegia 2012-2020 projekt (2012). Külastatud 18.jaanuaril, 2013, aadressil http://www.elu5x.ee/public/documents/materjalid/Haridusstrateegia_PROJEKT_8_lk.pdf

Ilves, K. (2013). Laps hariduses ja noorsootöös. Laste heaolu. Eesti statistika.

Inimõiguste ülddeklaratsioon (1948). Külastatud 18.jaanuaril, 2013, aadressil http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/est.pdf

Kivirand, T. (2011). Hariduslike erivajadustega õppurite toetamisest uues põhikooli- ja gümnaasiumiseaduses. Sotsiaaltöö 2, 14-17

Käst, J. (2007). Võrgustikutöö alaealiste komisjoni vaatevälja sattunud lastega. Sotsiaaltöö. 4, 54-55

Laherand, M.-L. (2008). Kvalitatiivne uurimisviis. Tallinn: OÜ Infotrükk.

Linno, M. (2005). Mis on kooli sotsiaaltöö ja kes on kooli sotsiaaltöötaja? Külastatud 18.jaanuaril, 2013, aadressil http://www.sotsioloogia.ee/vana/esso3/6/merle_linno.htm

Nõlve, A. (2009) Lastekaitsetöö kohalikus omavalitsuses Sotsiaaltöö 1, 41

Põhikooli- ja Gümnaasiumiseadus (2010). Külastatud 18.jaanuaril, 2013, aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/13332410>

Pärna, H., Lai, K., Tulva, T. (2008). Vanemate töötamine välismaal-kuidas see mõjutab lapse elu. Sotsiaaltöö 6, 41

Riigikontrolli aruanne (2007). Koolikohustuse täitmine ja selle tagamise tulemuslikkus .
Külastatud 18.jaanuaril, 2013, aadressil <http://www.andmemasin.eu/reports/failid/136-koolikohustuse-taitmise-tagamine-2007.pdf>

Sotsiaalministeerium (2011). Laste ja perede arengukava 2012-2020

Vihalemm, T. (1998). Meedia ja kommunikatsiooni uurimismeetodid. Külastatud 18. jaanuaril 2013 aadressil <http://sylvester.ut.ee>

Valgamaa alaealiste komisjonide kuriteoennetusliku tegevuse arengukava (2012).
Külastatud 20 jaanuaril, 2013, aadressil http://valga.maavalitsus.ee/et/c/document_library/get_file?uuid=c880ad96-c659-4fde-907c-c8bd1d1a9fbb&groupId=909153

Valgamaa arengustrateegia 2009 - 2013 Külastatud 20 jaanuaril, 2013, aadressil <http://southeastonia.ee/uploads/dokumendid/valgamaa%20arengu%20strat.pdf>

Lisa 1. Intervjueerimise kava

1. Kui palju on koolikohustuslike lapsi KOV?
2. Kui paljud neist alustasid 1.septembril kooliteed?
3. Kui palju lapsi ei ole üheski kooli nimekirjas?
4. Palun kirjeldage info liikumist koolikohustuse täitmise/mittetäitmise.
5. Palun kirjeldage oma tööd koolikohustusest kõrvalekaldunud lastega, peredega, kooliga, alaealiste komisjoniga.
6. Palun kirjeldage töö käigus tekkinud probleeme (tööd takistavad asjaolud).
7. Palun tooge välja mõningad edulood/ õnnestumised, ebaõnnestumised.
8. Millised on Teie ettepanekud koolikohustuse mittetäitmise vähendamiseks.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Astrit Kukk

(sünnikuupäev: 03.07 1962),

annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose Valgamaa kohalike omavalitsuste lastekaitsetöötajate töö koolikohustust mittetäitvate lastega, mille juhendaja on MSW Merle Linno

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus 22.01.2014